

Сон ("У всякого своя доля...") (стисло)

Тарас Шевченко

(Поема (комедія))

Поема починається ліричними роздумами автора—оповідача. У кожного своя доля і свій "шлях широкий": хто зводить кам'яні мури, хто руйнує, хто намагається загарбати чужу країну, хто обирає ближнього, а хто потайки "гострить ніж на брата". Лицемір удає з себе тихого та богобоязливого, а сам тільки й чекає слушного часу, аби комусь "запустити пазурі в печінки". Інший будує розкішні храми і вихваляється своєю любов'ю до "отечества", з якого між тим "кров, як воду, точить".

Але всі мовчать, "як ягнята", наче так і треба, бо немає Бога на небі. Уярмлені люди вмирають у неволі, чекаючи раю на тім світі. Та даремно, бо його не буде. Автор просить усіх схаменутися, згадати, що і бідні і багаті — люди, "Адамові діти".

Такими були думки оповідача, коли він нібито п'яний повертався з бенкету. Дома ліг спати і побачив сон, що здивував би будь—кого. Приснилося йому, буцімто летить над землею сова, а він — за нею слідом. Летить і прощається зі світом, своїм краєм, де мучаться люди. Він прилітатиме до України тільки на розмову:

Порадимось, посумуєм, Поки сонце встане. Поки твої малі діти На ворога стануть.

Світає. Зайнявся край неба. Зверху відкрилась чарівна картина "повитої красою" країни, яка

Зеленіє, вмивається Дрібною росою, Споконвіку вмивається, Сонце зустрічає... І нема тому почину, І краю немає!

Але душа того, хто все це спостерігає, плаче і сумує, бо у тім раї

Латану свитину з каліки знімають, З шкурою знімають, бо нічим обуть Княжат недорослих; а он розпинають Вдову за подушне, а сина кують, Єдиного сина, єдину дитину, Єдину надію! в військо оддають! Бо його, бач, трохи! а онде під тином Опухла дитина, голоднее мре, А мати пшеницю на панщині жне.

Попідтинню шкандибає покритка з байстрам, якої відцурались батьки і не приймають чужі люди, а панич, що її збездичив, і гадки про це не має, розважаючись з іншою.

Ніхто не знає, скільки ще на цім світі панувати катам. А Бог, якщо й бачить із—за хмари людські сльози й горе, то не допомагає людям.

У ріднім краї немає щастя, і оповідач вирішує пошукати раю хоч на краю світа. Тяжко йому покидати матір—Україну, та ще важче дивитися на її сльози і убогість.

Полетівши за совою, він потрапив до вкритої снігом країни (Сибіру), де кругом "бори та болота", а людей немає. Та ось стало чути, як десь під землею гудуть кайдани. З—під землі, мов із домовини, стали виходити на світ не мерці, а закуті в кайдани живі люди, каторжники. Вони видобувають під землею золото, аби наситити ненажерливого

(царя).

Серед каторжників не тільки злодії і розбійники. Є тут і затаврований, закутий в кайдани революціонер, "цар волі", що мужньо переносить усі муки, не зрікаючись своїх ідей:

А де ж твої думи, рожеві квіти, Доглядані, смілі, викохані діти, Кому ти їх, друже, кому передав? Чи, може, навіки в серці поховав? О, не ховай, брате! Розсип їх, розкидай! Зійдуть, і ростимуть, і у люди вийдуть!

І знов оповідач летить над землею. Дивиться зверху на хати над шляхами та міста з багатьма церквами, а в цих містах, мов журавлі, вишукуються муштровані солдати—москалі.

Далі він бачить унизу велике місто на болоті, де скрізь "церкви, та палати, та пани пузаті". На честь царя Миколи I тут влаштовано парад. Лакей вимагає хабаря за те, що потайки проведе оповідача у царські палати.

Але оповідач, відхиливши його послуги, став незримим і сам потрапив у палати, де побачив пихате панство і царя з царицею:

...аж ось і сам,
Високий, сердитий,
Виступає; обок його
Цариця небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога,
Та ще на лихо, сердешне,
Хита головою.

Оповідач дивується, що поети — "віршомазі" порівнювали це жалюгідне створіння з богинею.

За царями йшла сила панства, і кожен з цих панів намагався стати ближче до коронованих осіб:

...може вдарять Або дулю дати Благоволять, хоч маленьку, Хоч півдулі, аби тільки Під самую пику.

Сердитий цар таки дав ляпаса своєму найстаршому придворному, той — нижчому чином, адалі вже пішло мов по ланцюжку — кожен намагався вдарити меншого від себе, аж поки бійка не вийшла з царського палацу на вулиці.

Оповідача здивувало, що все це сприймалося як царська милість і супроводжувалося радісними вигуками городян:

"Гуля наш батюшка, гуля! Ура!., ура!., ура!"

Вночі, коли гамір ущух, оповідач пішов подивитись столицю і був вражений цим дивним видовищем, адже розкішне місто збудоване на болоті дуже дорогою ціною:

Як то воно зробилося З калюжі такої Таке диво... отут крові Пролито людської — І без ножа...

На одному боці ріки чути дзвони Петропавлівської фортеці, на іншому — стоїть пам'ятник Петрові I (тому, що "розпинав нашу Україну") від Катерини II (яка "доконала

вдову сиротину").

Оповідач зажурився, згадавши сумну історію України. Адже це на козацьких костях побудовано столицю Російської імперії, а у темниці замордовано наказного гетьмана Полуботка. Цар зідрав шкуру з українців, щоб пошити з неї собі багряницю і закласти у цій "новій рясі" багаті церкви та палати.

Зійшло сонечко, і оповідач уздрів інший Петербург — місто, де люди тяжкою працею заробляли собі хліб насущний. Серед чиновників, що поспішали до Сенату, він побачив чимало своїх земляків, які зріклися рідної мови, пишуть папери і деруть хабарі, зневажаючи свою неньку Україну.

Оповідач вирішив ще раз зазирнути в царські палати. Побачив там сердитого, як ведмідь, царя, що гримав на панство, на челядь та на москалів.

А коли від його крику всі провалились у землю, цар залишився безпорадним, нікчемним і зовсім не страшним, мов кошеня. Він здався оповідачеві таким чудним, що той навіть засміявся.

Почувши сміх, цар знову розлютився і зикнув на оповідача, який перелякався і... прокинувся.

Так закінчився цей надзвичайний "сон" — диво, що сниться тільки "юродивим та п'яницям".